

Kohtuasi C-711/22

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

18. november 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

26. mai 2022

Avaldaja:

Advance Pharma sp. z o.o.

Vastustaja:

Skarb Państwa - Główny Inspektor Farmaceutyczny (Riigikassa - Ravimite peainspeksioon)

Põhikohtuasja ese liikmesriigi kohtus

Tsiviilkohtumenetluses tehtud seadusjõulise kohtulahendi teistmise lubatavus, kui teistmine tuleneb Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendist – Tõhus kohtulik kaitse

Eelotsuse küsimuse ese ja õiguslik alus

Liidu õiguse, eelkõige Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47, ELL artikli 19 lõigete 1 ja 2 tõlgendamine; ELTL artikkel 267

Eelotsuse küsimus

Kas Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 kontekstis koostoimes ELL artikli 19 lõigetega 1 ja 2 on teatavate liidu liikmesriikide õigussüsteemides tuntud õiguskaitsevahend võimaluse kujul taotleda seadusjõulise kohtulahendi teistmist, kui Euroopa Inimõiguste Kohus on teinud otsuse, milles sedastab [Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist] tulenevate normide

rikkumist, on tsiviilasjade puhul õiguse tõhusale kohtulikule kaitsele oluline element olukorras, kus liikmesriigi õigussüsteem näeb seadusjäolise kohtulahendiga lõpetatud menetluse poole õiguste kohtuliku kaitse tagamiseks ette muu õiguskaitsevahendi?

Liidu õigusnormid

Euroopa Liidu leping: artikkel 19

Euroopa Liidu põhiõiguste harta: artikkel 47

Liikmesriigi õigusnormid

2. aprilli 1997. aasta Poola Vabariigi põhiseadus (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej) (*Dz. U.* 1997, nr 78, jrk nr 483): artiklid 45 ja 77

17. novembri 1964. aasta tsiviilkohtumenetluse seadustik (ustawa – kodeks postępowania cywilnego) (edaspidi „tsiviilkohtumenetluse seadustik“) (tervikttekst: *Dz. U.* 2021, jrk nr 1805): artiklid 399, 400, 401, 401¹, 403, 404, 405, 406, 407, 408 ja 410

Kohtuasja asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

Oma 8. veebruari 2016. aasta otsusega jättis Sąd Okręgowy w Warszawie (Varssavi regionaalne kohus, [Poola]) rahuldamata Advance Pharma sp. z o.o. (avaldaja) hagi, milles hageja nõudis Skarb Państwa – Główny Inspektor Farmaceutyczny (Riigikassa – Ravimite peainspeksioon) 37 242 220,00 Poola zloti väljamõistmist kahjuhüvitisena. Avaldaja esitas selle otsuse peale apellatsioonikaebuse, mille Sąd Apelacyjny w Warszawie (Varssavi apellatsioonikohus, [Poola]) jättis oma 30. oktoobri 2017. aasta otsusega rahuldamata. Seejärel esitas avaldaja Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) kassatsioonikaebuse, mille Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) võttis menetlusse, ent jättis rahuldamata oma 25. märtsi 2019. aasta otsusega.

Advance Pharma sp. z o.o. esitas seejärel kaebuse Euroopa Inimõiguste Kohtule (edaspidi „EIK“), väites, et Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) 25. märtsi 2019. aasta otsuse tegemises osalesid isikud, kellel puuduvad sõltumatute ja erapooletute kohtunike tunnused, võttes arvesse, et nende ametisse nimetamises osales Krajowa Rada Sądownictwa (riiklik kohtute nõukoda), mis ei olnud moodustatud nõuetekohaselt [Poola] põhiseaduse, [Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja [Euroopa Liidu] aluslepingute sätete kontekstis. Oma 3. veebruari 2022. aasta otsuses kohtuasjas Advance Pharma sp. z o.o. vs Poola (kaebus nr 1469/20) sedastas EIK, et rikutud on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi „EIÕK“) artikli 6 lõiget 1, kuivõrd rikkumised seitsme Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) Izba

Cywilna (tsiviilkolleegium) kohtuniku, sh avaldaja äriühingu asja lahendanud kohtukoosseisu kolme kohtuniku ametisse nimetamisel olid nii tõsised, et tegemist oli avaldaja äriühingu õiguse „seaduse alusel moodustatud kohtule“ EIÕK artikli 6 lõike 1 tähenduses põhiolemuse rikkumisega. EIK sedastas ka, et asja menetlenud Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) Izba Cywilna (tsiviilkolleegium) koosseis ei olnud „seaduse alusel moodustatud kohus“.

Advance Pharma sp. z o.o. esitas EIK eespool nimetatud otsuse tagajärjel ja selle sisust tulenevalt 2. mail 2022 Sąd Najwyższyle (Poola kõrgeim kohus) kaebuse kassatsioonikaebusega algatatud menetluses Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) 25. märtsi 2019. aastal tehtud seadusjõulise kohtulahendi teistmiseks.

Põhikohtuasja poolte peamised argumendid liikmesriigi kohtus

Käesolevas asjas ei nõustu avaldaja seisukohaga, et avaldus tuleks rahuldamata jätta, ja esitab muuhulgas argumendi, et EIK otsusest tulenevalt lahendi teistmise võimaluse välistamine võib jätta kodanikud ja muud menetlusosalised ilma tõhusast kohtulikust kaitsest.

Eelotsusetaotluse esitamise põhjuste lühikokkuvõte

- 1 Tsiviilkohtumenetluses ette nähtud teistmise institutsioon on erimeede kohtulahendite kõrvaldamiseks õiguspraktikast, kujutades endast erandit kohtulahendi seadusjõu ja tsiviilkohtumenetluse poolte omandatud õiguste kaitse põhimõtetest ning andes pooltele võimaluse vaidlustada seadusjõuline kohtulahend. Selle institutsiooni erandlikkus tuleneb tagajärgedest, mida see kaasa toob, ehk tsiviilasjades tehtud seadusjõuliste kohtulahendite järjepidevuse nõrgestamisest. Teistmine on õigustatud olukorras, kus pärast asja sisuliselt lahendava kohtulahendi jõustumist ilmnevad erilised asjaolud, mis tõendavad, et kohtulahend on vastuolus õigusraiigi põhimõttega menetluse käigus või seda menetlust lõpetava otsuse tegemisel aset leidnud rikkumise tõttu.
- 2 Tagatistega seotud põhjustel iseloomustab seaduse kohtulikku kohaldamist kõrgeim reguleeritusaste, mis tähendab, et lubatud on ainult menetlustoimingud, mis on seaduses otsesõnu ette nähtud. Erakorralise kaebuse kasutamise menetlusliku aluse ja seejärel ka kohtu enda kohtumõistmise aluse järgimise küsimuses ei ole kohta mingil omavolil (Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus) 7 kohtunikust koosneva koosseisu 30. novembri 2010. aasta resolutsioon III CZP 16/10). Sellest tulenevalt on tsiviilkohtumenetluse puhul teistmine võimalik ainult seaduses ette nähtud juhtudel. Poola menetlusõiguse kohaselt peab teistmisavaldus tuginema ühele seaduses ammendavalt loetletud alustest; teistmisavaldus on vastuvõetav tingimusel, et selline alus on tegelikult olemas. See õiguskaitsevahend on ette nähtud täpselt määratletud tõsiste menetlusvigade puhuks.

- 3 Poola tsiviilkohtumenetluse seadustik ei näe seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud tsiviilkohtumenetluse puhul teistmise alusena ette EIK otsust, sh otsust, milles sedastatakse EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumine. Teistmise alust ei saa tuletada õigusnormidest nende laia tõlgendamise teel või analoogia alusel järelduste tegemise teel. Oma 30. novembri 2010. aasta resolutsioonis sedastas Sąd Najwyższy (Poola kõrgeim kohus), et EIK lõplik otsus, milles EIK sedastas EIÕK artikli 6 lõikes 1 tagatud õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele rikkumist, ei ole Poola menetlusõiguse kohaselt tsiviilkohtumenetluses aluseks teistmisele.
- 4 Enamasti puuduvad olukorras, kus seadusandja ei ole ette näinud EIK otsuse tagajärjel teistmise võimalust, selliseks teistmiseks normatiivsed alused, eriti juhul kui pool saab taotleda kohtulikku kaitset mõne muu õiguskaitsevahendi abil. Selliste õiguskaitsevahendite kasutamine võimaldab tagada poolele võimaluse kaitsta oma õigustatud huve. Õiglase kohtumenetlus, mida käsitleb EIÕK artikli 6 lõige 1, peab seega järgima õiguskindluse põhimõtet, millest tuleneb kohtuotsuse seadusjõud (*res iudicata*). Selles kontekstis ei ole lubatav juba seadusjõu omandanud lahendiga lõpetatud kohtuasja uus läbivaatamine ja lahendamine. Seetõttu on riigid, kelle õiguskord ei näe ette võimalust teistmiseks EIK otsuse tagajärjel, näinud ette muud, alternatiivsed endise olukorra ennistamise võimalused (*restitutio in integrum*).
- 5 Poola õigus näeb ette hüvitamismehhanismi ja pool, kelle õigusi on tsiviilkohtumenetluses rikutud, saab juhul, kui seda rikkumist on kinnitanud EIK oma lahendis, pärast EIK otsust kasutada seda mehhanismi, näiteks esitades asjakohase kahju hüvitamise hagi riigikassa vastu. Poola õiguses on lepinguvälise vastutuse korral kahju hüvitamise põhimõtted seejuures üksikasjalikult määratletud Trybunał Konstytucyjny (konstitutsioonikohus) 22. septembri 2015. aasta otsuses kohtuasjas SK 21/14, milles konstitutsioonikohus märkis muuhulgas, et EIK otsus võib olla eelotsus, mis annab võimaluse esitada lepinguvälisel vastutusel põhinev kahju hüvitamise nõue üldistel alustel. Nii saavutati Poola õiguses kohtuotsuse seadusjõu ja poolte tsiviilõiguslike suhete kaitse eesmärk, tagades samal ajal pooltele asjakohased endise olukorra ennistamise võimalused.
- 6 Eespool märgitu kontekstis võib tunduda, et asjakohaste teistmist võimaldavate õigusnormide puudumine võimendab kohtute rolli. Just kohtud peavad tagama kahjustatud isikule muud, alternatiivsed võimalused tema õiguste rikkumise heastamiseks, tingimusel, et kahjustatud isik on oma nõude kohaselt sõnastanud. Selles kontekstis võib aga ette kujutada olukorda, kus EIK otsuste täitmiseks liikmesriikides, mis ei tunnusta EIK otsust tsiviilkohtumenetluse puhul teistmise alusena, toimuks kohtupraktika muutmine teistmise institutsiooni reguleerivate õigusnormide tõlgenduse muutmise teel. Tundub, et sellise eesmärgiga on ka ministrite komitee 19. jaanuari 2000. aasta soovitus liikmesriikidele Rec(2000)2 teatavate kohtuasjade EIK otsuse tagajärjel uuesti läbivaatamise või teistmise kohta liikmesriigi tasandil ja Euroopa Nõukogu raames koostatud raport *Reopening of Domestic Judicial Proceedings Following the European Courts Judgements*, Strasbourg 2022, <https://www.coe.int/execution>). Selleks oleks

eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul aga vaja uut alust (liidu puhul näiteks Euroopa Kohtu otsus), millest liikmesriigi kohus saaks järeldada, et seni kehtivaid liikmesriigi menetlusõiguse sätteid tuleb tõlgendada viisil, mis võimaldab teistmist tsiviilkohtumenetluses.

- 7 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul on kaheldav, kas tsiviilkohtumenetluse puhul teistmise võimaluse kehtestamine võib olla nõutav ka liidu õiguse kohaldamise tulemusel. Euroopa Kohus esitas visandlikult sellise tõlgendussuuna, viidates kohustusele võtta kasutusele mehhanismid, mis võimaldaksid seada küsimuse alla liikmesriigi seadusjõulised kohtuotsused, mis kahjustavad põhiõigusi, mis võib omakorda viidata liidu õiguse arengule selles suunas (11. detsembri 2007. aasta kohtuotsus *Skoma-Lux s.r.o vs. Celni reditelstvi Olomouc*, C-161/06, punktid 71–73). Samas märkis Euroopa Kohus teises kohtuotsuses, et liidu õigus ei kohusta tühistama seadusjõulisi kohtuotsuseid, mis on osutunud liidu õigusega vastuolus olevateks (29. juuli 2019. aasta kohtuotsus *Hochtief Solutions AG Magyarorszagi Fióktelepe vs. Fővárosi Törvényszék*, C-620/17, punktid 81 ja 88).
- 8 Liikmesriigi menetlusõiguse normid, mis tagavad teistmise võimaluse EIK otsuse tulemusel, võivad, nagu tihti märgitakse, osutada praktikas küsitavateks, sest teistmise võimalike aluste loetelu puhul peab olema arvestatud õiguskindluse põhimõttega ja asjaoluga, et konventsioonist tulenevate normide rikkumine toimub enamasti seetõttu, et liikmesriigi kohus tõlgendab riigisisest õigust vastuolus EIÕK sätete tõlgendusega EIK väljakujunenud praktikas. EIÕK artikli 6 lõige 1 piirdub sellega, et määratleb õiglase kohtumenetluse Euroopa standardi, selle ülesanne ei ole aga määratleda püsivalt konkreetseid rikkumised, mille puhul on võimalik teistmine.
- 9 Pealegi ei ole teistmisavalduse eesmärk ühtlustada liikmesriikide kohtute praktikat. Selle eesmärgi saavutamise oleks võimalik sellise õigusliku aluse kehtestamisega liikmesriikide tsiviilkohtumenetluse seadustikes, mis aga oleks väljaspool EIK pädevust ja võiks tähendada muuhulgas sekkumist Euroopa Kohtu pädevusse. Teisisõnu tooks see, kui EIK otsus tingib tsiviilmenetluse puhul teistmise, liikmesriikides kaasa olukorra, kus EIK otsuste tegelik tähendus ulatuks kaugemale EIK tavapärasest pädevusest.
- 10 Tuleb ka märkida, et praktikas tuleb ette, et EIÕK rikkumise algallikaks on EIÕKga vastuolus olev liikmesriigi õigusnorm. Kuigi EIK-l puudub pädevus kontrollida liikmesriigi õigusnormide vastavust EIÕK-le, toimub selline kontroll praktikas kaudselt. Seega võib konventsioonist nõuete täitmise tagamiseks osutada vajalikuks kõnealuse liikmesriigi õigusnormi muutmine. Kui aga liikmesriigi kohtunik on liikmesriigi õigusnorme õigesti kohaldanud, siis tundub sellises olukorras, et teistmine ei ole asjakohane. Teistmisavalduse ülesanne ei ole muuhulgas ka liikmesriigi õiguskorra kohandamine nii, et see vastaks konventsiooni nõuetele. EIK ei otsusta, kas teatavad liikmesriigi õigusnormid on konventsiooniga kooskõlas, vaid uurib riigi tegevust kui tervikut konventsioonist nõuete (inimõiguste) rikkumiste kontekstis.

- 11 Tundub, et liikmesriigi õiguses teistmise aluste loetelu koostamisel tuleb võtta arvesse ülaltoodud asjaolusid. Üldiselt tundub, et EIK otsuse tagajärjel tsiviilkohtumenetluse puhul teistmise problemaatika on olemuslikult seotud liikmesriikide õiguskorra ja menetlusnormidega, mis võivad eri liikmesriikides olla kujundatud erinevalt, võttes arvesse konkreetsete liikmesriikide erinevaid traditsioone ja vajadusi. Sellistes tsiviilasjades tehtud kohtuotsuste stabiilsus, milles osalevad lisaks poolele, kes esitab EIK-le taotluse tuvastada konventsioonist tuleneva normi rikkumine liikmesriigi kohtus seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud menetluses, ka teised pooled, kes toetuvad oma õigusliku olukorra osas usaldusele jõustunud kohtulahendite suhtes, räägib pigem seisukoha kasuks, et teistmine ei ole tõhusa kohtuliku kaitse hädavajalik element. Tsiviilasjades tehtud seadusjõuliste kohtuotsuste järjepidevuse põhimõtte eesmärk on usalduse säilitamine liikmesriigi kehtiva õiguskorra vastu ja pooltele nende õiguste kaitse tagamine. Need isikud võisid seadusjõulist kohtuotsust usaldades juba kujundada oma õiguslikku olukorra viisil, millega on vastuolus seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud menetluse puhul võimalik teistmine EIK otsuse tagajärjel. Lahendi õigusjõud tagab üksikisiku õigusliku olukorra. Tsiviilkohtumenetluses tehtud kohtulahendi seadusjõu tähtsusele ja selle õiguslikele tagajärgedele juhib oma kohtupraktikas tähelepanu ka EIK (vt 28. oktoobri 1999. aasta kohtuotsus *Brumarescu vs. Rumeenia* (kaebus nr 28342/95), punktid 50 ja 62; 10. aprilli 2001. aasta otsus *Sablon vs Belgia* (kaebus nr 36445/97), punkt 86; 23. juuli 2003. aasta kohtuotsus *Ryabykh vs. Venemaa* (kaebus nr 52854/99), punkt 51; 30. novembri 2010. aasta kohtuotsus *Urban vs. Poola* (kaebus nr 2316/08), punkt 66). Nagu on märgitud õiguskirjanduses, nõuab EIK õiguse õiglasele kohtumenetlusele (mis on ette nähtud EIÕK artikli 6 lõikes 1) tõlgendamist koosmõjus EIÕK preambuliga, mille kohaselt on õigusriigi põhimõtte konventsiooni osalisriikide pärandi ja traditsioonide oluline osa. Just sellest põhimõttest tuleneb õiguskindluse põhimõtte, mis takistab kahtluse alla seada seadusjõulist kohtulahendit, millega on kohtuasi lõplikult lahendatud. Seega tuleneb õiguskindluse põhimõttest kohustus austada lõplike kohtuotsuste õiguspärasust ja seadusjõudu. Eelotsusetaotluse esitanud kohus jagab seda seisukohta.
- 12 Selles kontekstis on eelotsusetaotluse esitanud kohus seisukohal, et õiguskaitsevahend võimaluse kujul taotleda menetluse lõpetanud seadusjõuga kohtulahendi teistmist, kui EIK on teinud otsuse, milles sedastab konventsioonist tulenevate normide rikkumist, ei ole tsiviilasjades tõhusa kohtuliku kaitse õiguse oluline element, eriti olukorras, kus liikmesriigi õigussüsteem näeb ette muu õiguskaitsevahendi seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud menetluse poole õiguste kohtuliku kaitse tagamiseks. Selline õiguskaitsevahend, nagu tsiviilkohtumenetluse puhul teistmine EIK otsuse tagajärjel on lubatav, aga selle lubatavus on olemuslikult seotud liikmesriigi õiguskorra ja menetlusnormidega, mis võivad eri liikmesriikides olla kujundatud erinevalt, võttes arvesse konkreetsete liikmesriikide erinevaid traditsioone ja vajadusi. Poolele liikmesriigi õiguskorras õiguskaitsevahendite ettenägemine tema õiguste kohtulikuks kaitseks muul viisil peale teistmise seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud tsiviilkohtumenetluse puhul on piisav, et tagada poole õigus pöörduda kohtusse,

nii nagu seda on tõlgendatud kõnealuse liikmesriigi põhiseaduslike normide kontekstis, Poola puhul Poola Vabariigi põhiseaduse (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej) artikli 45 lõike 1 kontekstis.

- 13 Vastus eelotsuse küsimusele on oluline kohtuasja lahendamiseks, sest see kõrvaldab ebakindluse tõhusa kohtuliku kaitse tagamise valdkonnas olukorras, kus EIK on teinud otsuse, milles sedastab konventsioonist tulenevate normide rikkumist tsiviilasjas, mis on lõpetatud liikmesriigi kohtu seadusjõulise kohtulahendiga. Seetõttu peab Euroopa Kohus kõigepealt kindlaks tegema, kas teistmine on sellises olukorras lubatav, ja otsustama, kas aluslepingutest tulenevate normide kontekstis on õiguskaitsevahend võimaluse kujul taotleda seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud menetluse puhul teistmist, kui EIK on teinud otsuse, milles sedastab konventsioonist tulenevate normide rikkumist, tsiviilasjade puhul õiguse tõhusale kohtulikule kaitsele oluline element olukorras, kus liikmesriigi õigussüsteem näeb seadusjõulise kohtulahendiga lõpetatud menetluse poole õiguste kohtuliku kaitse tagamiseks ette muu õiguskaitsevahendi.

TÖÖDOKUMENT